

ПРИЛОЖЕНИЕ НА МНЕМОНИЧНИЯ МЕТОД КАТО СРЕДСТВО ЗА РАЗВИТИЕ НА СВЪРЗАНАТА РЕЧ В ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Пенка Кръстева Вълчева
Университет „Проф. д-р Асен Златаров“, Бургас

USING THE MNEMONIC METHOD AS A MEANS OF DEVELOPING CONNECTED SPEECH IN PRESCHOOL CHILDREN

Penka Valcheva
University „Prof. Dr. Asen Zlatarov“, Burgas

Abstract: The development of dialogically and monologically connected speech at preschool age is achieved through various verbal and visual methods. Along with them, the methods are also very creative. Such a creative method is mnemonics. It is a set of techniques for memorizing and recall of information using visual examples. The most popular tools for this method are the mnemotables, which have proven to contribute to the development of long-term memory and related speech. These are words, phrases or texts encoded in symbols or pictures that support children in their memorizing and reproduction through various associations. Tables may be of a different type and may contain between three and nine images.

Keywords: *mnemonic method, connected speech, storytelling*

Една от главните задачи на речевото развитие в предучилищна възраст е задачата за развитие на свързаната реч. „За свързана реч се счита такава реч, която е организирана по законите на логиката, граматиката и композицията, представлява единно цяло, има тема и изпълнява определена функция (обикновено комуникативна), има относителна самостоятелност и завършеност и се разчленява на големи или малки смислови структурни компоненти.“ [1].

Развитието на диалогичната и монологичната свързана реч се осъществява в целенасочени комуникативно-речеви ситуации. Въображаемите, предизвикани комуникативно-речеви ситуации, наред с реалните са надеждна опора на учителя в стремежа му за взаимодействие с децата да излезе извън стереотипа, извън шаблона. Добрият професионалист знае как да увлече децата, кога, защо, къде и кои дидактични методи и похвати да използва и как по недидактичен път да ги вплете в процеса на речевата дейност така, че занимателното начало и дидактичният резултат да бъдат в хармонично единение [2].

Мнемониката предоставя възможност за осъществяване на дидактичната цел по интересен и увлекателен за децата начин. Тя представлява набор от техники и похвати за запомняне и възпроизвеждане на информация с помощта на визуални примери. Смята се, че мнемониката се появява в 6 век пр.н.е. и носи името на древногръцката богиня Мнемозина – покровителка на паметта.

Същността на метода се изразява в следното:

1. Постъпващата информация се свързва с визуализация, емоции, звуци и дори мирис, като се разчита на синестезията (от гръцки *syn*, „заедно“ и *aisthesis*, „усещане“), която означава смесено възприятие. Това е състояние, при което възприятията се свързват едни с други. Едно сетивно възприятие предизвиква в съзнанието същевременно друга представа, от сетиво, което не е било стимулирано.
2. Човешкият мозък получава сигнали едновременно от няколко анализатора: слухови, визуални, тактилни.
3. Те са комбинирани – създават се сложни невронни връзки, които улесняват запаметяване, съхранение и възпроизвеждане на информация.
4. Достатъчно е да се запомни едно от изображенията на асоциативната серия, за да може мозъкът да възпроизведе всичко друго, свързани с него¹.

Чрез основната си функция – да прекодира информацията от визуална в абстрактна и обратно, мнемоника помага на децата в предучилищна възраст да:

- запомнят и възпроизвеждат по-лесно стихотворения, скороговорки, гатанки, приказки;
- изграждат логическа верига от събития, като структурират свързан текст;
- конструират граматически правилни изказвания;
- обогатяват и семантизират речника си;
- усъвършенстват фонематичния си слух¹.

Мнемоничният метод е доказано ефективен и продължава да се развива с течение на времето на базата на най-новите познания за механизмите на човешката памет. Използването му в развитието на свързаната реч, съдейства за:

- формиране на устойчиво внимание;
- провокиране на силен интерес в обучението;
- развиване на репродуктивното и творческо въображение,
- развитие на логическото мислене;
- усъвършенстване на фината моторика².

Най-популярните средства на този метод в предучилищна възраст са мнемотаблиците, които имат доказан принос в развитието на дългосрочната памет и свързаната реч. Те представляват думи, фрази или текст, кодирани в картини или символи, които подкрепят детето в запомнянето и възпроизвеждането им, посредством различни асоциации. Таблиците могат да бъдат най-различен тип, като могат да съдържат от три до девет изображения – мемокарти².

Мнемотаблиците са особено ефективни за деца в предучилищна възраст, чието мислене е нагледно-образно. Това означава, че е по-добре усвояването на нова информация да става на базата на опита на детето или с помощта на ярки и конкретни образи. Във връзка с това Константин Ушински каза, че „да се запомнят пет неясни думи е мъчение за детето, но ако двадесет такива думи се свържат с картини – то научава всичко в движение.“ [3].

Мнемоничният метод е особено популярен в руската методика за овладяване на езика и развитие на речта в предучилищна възраст, където различни автори извеждат няколко основни правила за работа с мнемотаблиците:

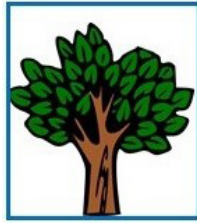
5. Работата върху мнемотаблицата не трябва да продължава повече от 15 минути, като целият процес трябва да се съпътства от физическа активност на детето, която да оптимизира степента на умственото му натоварване. Поради неустойчивото внимание на децата в предучилищна възраст, те могат да работят концентрирано от 8 до 10 минути върху таблицата.
6. Играта, като водеща дейност за децата, трябва да съпътства целия процес на работа с мнемотаблиците.
7. Мнемониката включва много техники и методи, но поради възрастовите особености на децата, най-достъпни за тях са таблици, включващи рисунки и схематични изображения
8. Независимо от възрастта на детето, запаметяването и възпроизвеждането на информация с помощта на мнемотаблици, трябва да започне с най-прости задачи, които постепенно да се усложняват.
9. Рисунките, а по-късно и символите трябва да бъдат големи, ясни и цветни. В противен случай ще са безинтересни за децата и няма да ангажират вниманието им.
10. Таблиците трябва да съдържат не повече от 9 квадратчета. Изследванията показват, че обемът на кратковременната памет е в границите на 7+ - 2 мнемонични единици. Под *мнемонична единица* се разбира единица информация, която функционира като един единствен стимул. Не можем да увеличаваме броя на мнемоничните единици, но можем да увеличаваме количеството информация във всяка от тях.
11. За да се осигури дългосрочното запомняне и възпроизвеждане на информацията, в рамките на едно занимание с метода на мнемониката на детето не бива да се показва повече от една мнемотаблица.
12. За оптималното развитие на паметта и свързаната реч се препоръчва постоянна промяна на темата на заучаваните в мнемотаблиците текстове¹.

Прилагане на мнемоничния метод в първа възрастова група

Активният речник на 3-4-годишните деца обикновено варира от 1500 до 2000 думи. Но физиологичните несъвършенства на говорния апарат все още не позволяват на децата да артикулират правилно всички звукове на речта. Те пренареждат сричките в думите и допускат граматически грешки при структуриране на изказванията си. Мнемоничният метод на този етап от познавателното развитие на детето поз-

волява използването на мнемокарти с ясни и конкретни изображения.

Първоначално се въвеждат ясни и ярки единични изображения, които се обозначават от учителя. Например: „Деца, вижте това дърво.“

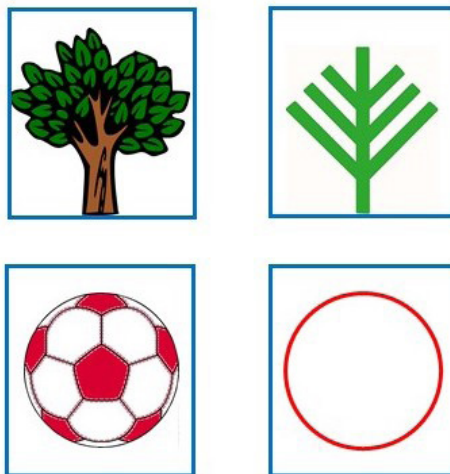
Фиг. 1. Мнемокарта на дърво.

След това онагледената дума се произнася на срички от педагога, който подканя децата да я възпроизведат заедно с него. По този начин, разчитайки на нагледността, се обогатява активният речник на децата, развива се фонематичния слух и правилното произношение на думите. За консолидиране на получените знания, може да се използва играта „Дума-картинка“, в която учителят показва позната на децата картина и ги пита за нейното название¹.

Следва въвеждането на думи-действия, които педагогът поднася под формата на въпроси. Децата отговарят на въпросите с помощта на картинките. Например: „С какво е покрито дървото?“ – „Дървото е покрито с листа.“

Следващата стъпка е изследване на характеристиките на изображените обекти. Учителят показва няколко думи-картини, например: „дърво, куче, топка“, а децата трябва да подберат тази от тях, която съответства на посочения от него признак, например: „зелено“ и да я произнесат в словосъчетание: „Зелено дърво.“

При системна и поетапна работа с мнемоничните карти, постепенно се преминава от конкретни към все по-обобщени и схематични изображения. За тази цел особено подходяща е играта „Намери двойките“, при която децата трябва да свържат конкретното изображение с неговия символ (Фиг. 2).

Фигура 2. Мнемокарти за дидактична игра „Намери двойките“ (Изображения: интернет)

Прилагане на мнемоничния метод във втора възрастова група.

Детето на 4-5 години има значително по-богат речников запас. То вече разполага с около 3000 лексикални единици в активния си речник, като разбира и може да обясни значението на много повече думи.

Мнемоничният метод на тази възраст намира приложение с 3 до 4 мнемокарти, въз основа на които децата съставят кратки текстове с няколко прости изречения¹.

Освен че съдействат за разширяване на речниковия запас, мнемокартите улесняват запаметяването на последователност на действията, като по този начин спомагат за развитието на свързаната реч.

При работа с мнемокартите картините се показват една по една, като поетапно се коментира съдържанието на всяка от тях. Например: 1. *Кой е това?*; 2. *Къде живее кучето?*; 3. *Какво обича да яде то?* 4. *Какво прави кучето?*

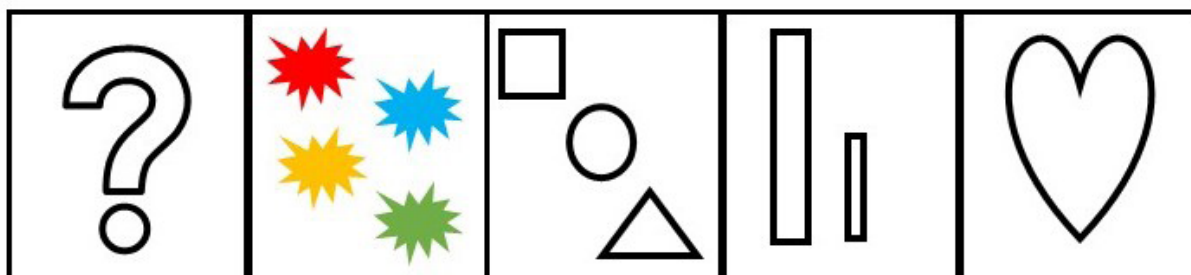
След това картините се подреждат една до друга (Фиг. 3). Върху така получената мнемотаблица педагогът съставя кратък разказ (пълен речеви образец), като акцентира на връзката между всяка фраза и съответстващата ѝ картина. Например: „Това е кучето Шаро. То живее в колибка. Обича да яде кокали. Ша-

ро заравя кокалите си в земята.“ След това децата повтарят слухово възприетия разказ, като си помагат с мнемотаблицата.

Фигура 3. Мнемотаблица за съставяне на кратък повествователен текст.
(Изображения: <https://www.shutterstock.com/>)

На по-късен етап конкретните изображения може да се заменят със символи. Децата съставят описание на играчка с помощта на мнемотаблица, в която са обозначени основните външни белези на обекта, като цвят, форма и големина¹. Фиг.4.

Фигура 4. Мнемотаблица със символни изображения за съставяне на разказ-описание.

При запознаването на децата с мнемотаблицата, трябва да се обясни, че всеки символ съответства на структурен елемент в описанието:

- Как се казва твоята любима играчка?
- В какъв цвят е тя?
- Каква е нейната форма?
- Голяма или малка е?
- Защо я обичаш?

За целта учителят предоставя пълен речеви образец. Например: „Моята любима играчка е Мечо. Мечо е кафяв на цвят. Има кръгло и меко коремче. Мечо не е много голям. Аз го обичам много, защото той спи с мен и ме пази от тъмното.“

Прилагане на мнемоничния метод в трета и четвърта подготвителна група.

Развитието на свързаната реч на 5-7-годишните деца бележи значителен ръст, като в изказванията си те показват умения за конструиране на логически свързан и граматически правилен текст. Децата не само назовават правилно обектите и техните основни характеристики, но и изразяват емоционално-оценъчно отношение към тях. Развитието на мисленето и въображението се отразява във все по-богатия речник, който децата използват адекватно на комуникативната ситуация, като подбират изразните средства в съответствие с целта на изказването.

На този етап е целесъобразно използването на мнемотаблици, които включват от 4 до 9 символни изображения. Всяко изображение съответства на ново изречение или абзац от текста. В мнемотаблиците могат да се шифроват текстове на гатанки, стихотворения, приказки и разкази.

Децата на тази възраст имат натрупан опит в заучаването на кратки стихотворения и римушки по нагледна опора. Това позволява включването на мнемотаблицата, като алтернатива на нагледността, която поднесена под игрова форма, активизира репродуктивното въображение. При заучаване на стихотворение, педагогът запознава децата с текста, като го поднася емоционално и изразително. След това съобщава, че ще го научат наизуст, като го произнася още веднъж с помощта на мнемотаблицата. Следва кратка беседа по съдържанието на творбата, която цели да разкрие основната идея на автора и значението на непознатите думи. След това децата казват текста на стихотворението съвместно с педагога, който посочва съответстващия на всяка строфа символ, а накрая – самостоятелно, като постепенно нуждата от мнемотаблицата отпада³ (Фиг. 5).

Фигура 5. Мнемотаблица на стихотворението „Родна стряха“ от Ран Босилек. Изображения: <https://www.shutterstock.com/>

Умението да се разказва, т.е. да се предава определено съдържание логически точно и последователно, свързано, художествено-образно, е сложно умение, чието изграждане може да се осъществи само в резултат на системно, целенасочено педагогическо взаимодействие. То е непосредствено обусловено от етапите в развитието на детското мислене и въображение [4].

В трета и четвърта подготвителна група, когато децата имат формирани елементи на абстрактно-логическо мислене, мнемотаблиците могат да намерят широко приложение като нагледна опора при продуцирането на репродуктивни и творчески текстове.

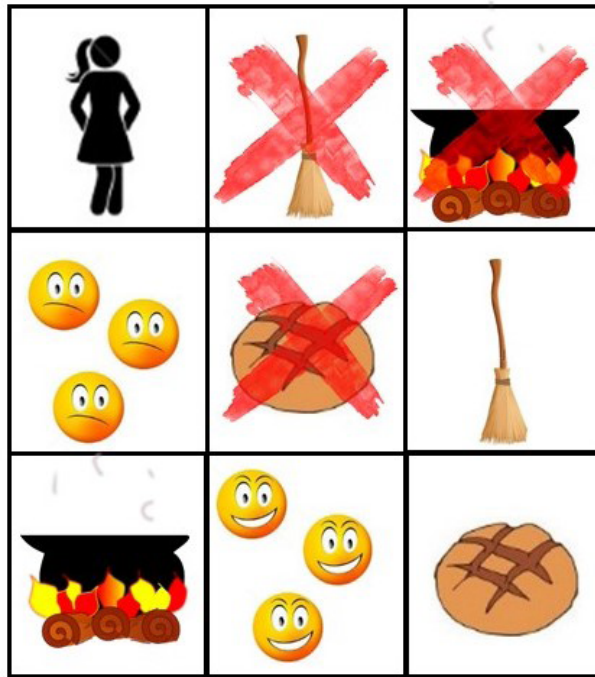
Генезисът на преразказът и разказът се обяснява чрез разбирането, че развитието на речевата дейност се движи от използването на нагледни опори към тяхното съкращаване, т.е. от извършване на речевото действие в нагледно-действен и нагледно-образен план към осъществяването му във вътрешен, умствен план [5]. Използването на схематични изображения, каквито най-често се включват при разработването на мнемотаблиците, осъществява преход между различните опори при продуцирането на репродуктивни и творчески текстове.

В речевата образователна практика в детската градина за преразказване се използват художествени текстове, като най-предпочитани са приказките, които изграждат по-лесно мотивационна основа за преразказване, а също така предлагат лексикално, стилистично и синтактично разнообразни езикови модели [5].

Върху такива текстове педагогът може да разработи богати на картини и символи мнемотаблици, в които да закодира основните структурни елементи – начало, среда и край. Логическата последователност на изображенията подкрепя детето в разкриването на причинно-следствените връзки между действията и постъпките на героите. Такава опорна функция изпълнява мнемотаблицата върху българската народна приказка „Мързеливата снаха“ (Фиг. 6).

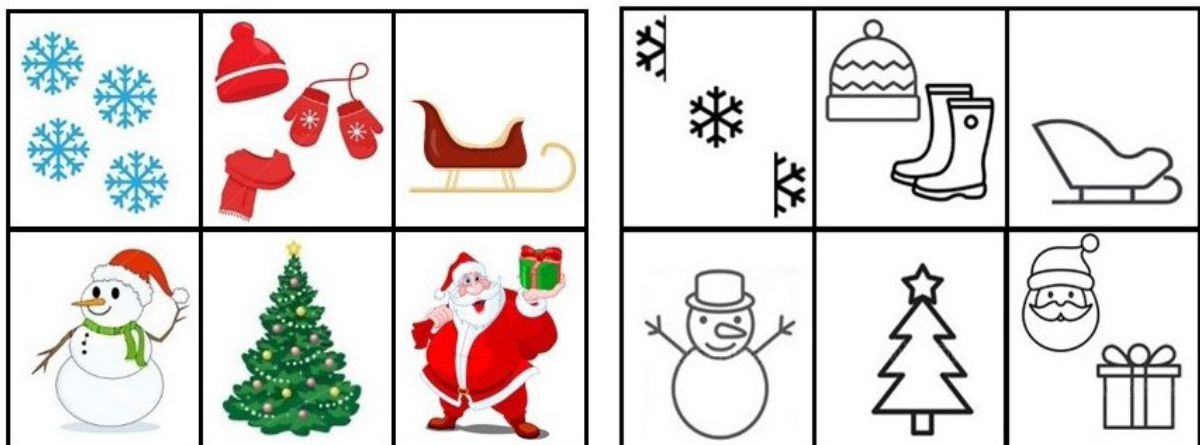
Мнемотаблиците намират широка рецепция при различните видове разкази, като в подготвителна група най-целесъобразна е употребата им при съставянето на разкази само върху опората на отделни думи и словосъчетания. Тази задача е по-сложна за децата, тъй като изисква от тях построяване на цялостна завършена смислова структура само по нейни отделни елементи и намиране на логическа взаимовръзваност между тях [4].

Думата притежава асоциативни възможности за пробуждането на различни образи поради това, че на ниво съзнание тя се свързва с представи за различни конкретни предмети и явления. Ето защо, възпроизвеждането на определена комбинация от думи, предизвиква у реципиента множество от представи, свързани с процесите на паметта и въображението и ги комбинира в най-различни асоциативни връзки. Това определя огромната роля на разказването по сродни думи за активизиране на асоциативното мислене и комбинативното въображение, които лежат в основата на творчеството [4].

Фигура 6. Мнемотаблица на българската народна приказка „Мързеливата снаха“. Изображения: <https://www.shutterstock.com/>

При съчиняването на разкази по думи, които имат близко значение педагогът въвежда децата в темата с гатанка, стихотворение или песен. Чрез тях се поставя семантичен център, например „зима“, около който чрез евристична беседа се разгръща семантично поле, включващо думи, които предизвикват сходни асоциации, като снежинки, шейна, снежен човек, елха и др. Използването на мнемотаблиците при този вид разкази провокира творческото въображение на децата, които съставяйки изречения по изображенията, конструират свързани текстове, чрез които развиват различни сюжетни линии. Друг начин за използване на мнемотаблиците при този вид разкази е, когато на децата се постави задачата да открият общото между изображенията и по този начин сами да стигнат до семантичния център (Фиг. 8).

Фигура 8. Мнемотаблици на тема „Зима“. Изображения: <https://www.shutterstock.com/>

Схематичните и символни изображения, систематизирани в мнемотаблица, са с особено функционално значение като стимулен материал. Да се продуцира на тяхна основа текст е много по-трудно в сравнение с разказването по серия от сюжетни картини, но същевременно полезно за стимулиране на творческото въображение и самостоятелността на мисленето. Художествената картина насочва еднозначно фантазията, докато стилизираното, условно изображение дава простор на въображението. Както пише психологът А. Петровски „Въображението работи на този етап на познанието, когато неопределеността на ситуацията е твърде голяма“ [6] или казано иначе, когато задачите съдържат неизвестни, за които няма предварително зададено решение.

Всички описани технологии разкриват широкото приложение на мнемоничния метод като нагледна опора при продуцирането на различни репродуктивни и творчески текстове. Поднесени под формата на игра, мнемотаблиците способстват за бързото и лесно запомняне на голям обем нова информация, която децата асоциират с удоволствието от играта.

References:

1. Lyvov, M. R., (2002), *Osnovy teorii rechi*. M., Akademia.
2. Spasova, M., St. Dimchiyska, (1995), *Pedagogicheskoto vzaimodeystvie i rechevi situatsii*, St. Zagora
3. Ushinski, K.D., (1965), *Izbrani proizvedenia*, S., Narodna prosveta
4. Balabanova, M., (1999), *Gramatika na fantaznia diskurs. Razvitie na slovesno-tvorcheskata deynost v detskata gradina*. S., „OBRAZOVANIE“ OOD
5. Chichikova, Kr., (2003), *Detsata prerazkazvat...Za prerazkazvaneto i prerazkazite v godinite predi uchilishte*. Sema2001, Pl.
6. Petrovskiy, A., (1969), *K voprosu o sootnoshenie voobrazhenia i myshlenia v strukture intelektualnoy deyatel'nosti*. Materialy III vsesoyuznogo saezda psihologov, T.1, M.

(Endnotes)

1. <http://rearchildren.ru/igri/mnemotablitsy-dlya-doshkolnikov/> Использование мнемотаблиц в младшей, средней, старшей и подготовительной группах
2. <https://maminyzaboty.com/mnemotablitsy-dlya-doshkolnikov-v-kartinkah.html> Мнемотаблицы для дошкольников в картинках – какие они бывают и как ими пользоваться
3. https://www.liveinternet.ru/users/moim_vnukam_poleznoe/post416971523 Заучивание стихов с использованием мнемотаблиц